

Jan Bijlsma:

Is de Moderne Devotie nog wel van deze tijd?

Mijn antwoord op die vraag luidt zonder enige aarzeling: Nee, de moderne Devotie is niet meer van deze tijd. Niet van deze tijd, maar wel heel interessant. Ze heeft namelijk voor een indrukwekkende hervorming van het kloosterleven in de 15^e eeuw gezorgd.

De Moderne Devotie was wat je noemt een observante beweging. Met Geert Groote als drijvende kracht propageerde ze een terugkeer naar de manier van leven van de eerste christengemeente. In de praktijk kwam dat neer op een leven als in een streng klooster. Ze wilden echt de puntjes op i zetten. Deze verkloosterling werd niet alleen vanuit de aan Windesheim verbonden kloosters gepropageerd, maar ook vanuit de frater- en zusterhuizen. De beweging had veel succes. Deze zogenaamde 'hervormde' kloosters stonden in hoog aanzien bij de bevolking. Ze leverden waar voor hun geld. Hun 'gebedskracht' lag op hoog niveau.

Het is nu juist vanwege dit streven naar verkloosterling dat de Moderne Devotie volgens mij niet meer van deze tijd is.

Laten we nu eens aannemen dat er in Zwolle een groep mannen rond loopt die het ideaal van de Moderne Devotie vorm wil geven op de wijze zoals Geert Groote die voor ogen had. Gemeenschappelijkheid, gehoorzaamheid, kuisheid en armoede – daar is het hun om te doen.

Gemeenschappelijkheid, dat is het uitgangspunt. De groep Nieuwe Devoten begint ermee een huis te huren. In Stadshagen bijvoorbeeld. Voor ze de woning betrekken, hebben ze afstand gedaan van al hun bezittingen. Had Jezus immers niet tegen de rijke jongeling gezegd dat als hij volmaakt wilde zijn, hij moest verkopen al wat hij bezat en aan de armen geven? Als dat gedaan is, moet de groep allerlei huisregels opstellen. Wie gaan er koken? Wie houden het huis schoon? Wie doen de tuin? Er valt van alles te regelen en dat vraagt veel overleg. Toch mag nooit uit het oog verloren worden dat het uiteindelijke doel de geestelijke vervolmaking wat inhoudt dat je bereid moet zijn je eigen ik op te geven. 'Een van hart en ziel te zijn,' daar gaat het om. De Nieuwe Devoten beloven elkaar plechtig kuis te leven: ze vermijden elke affectieve relatie met mensen zowel buiten als binnen. Liefdes- en vriendschapsrelaties leiden immers alleen maar af van de liefde tot God.

Om aan dit doel te werken is er wel geld nodig. Denk maar aan huur, gas en elektra en voeding. Het is niet de bedoeling dat je daarvoor je hand ophoudt. Er zal gewerkt moeten worden. Voor niets gaat de zon op. Heylich is van den handen te leven, zei Geert Groote. Het moet echter wel 'eerlijke arbeid' zijn.

Laten we eens kijken of er voor de fraters werk is te vinden bij Hogeschool Windesheim, de Isalaklinieken of Boer in Staphorst

Onderwijs Hogeschool Windesheim

Er wordt wel gezegd dat de fraters veel voor opvoeding en onderwijs hebben betekend.

Les gaven ze niet. De fraters zorgden voor wat je naschoolse opvang zou kunnen noemen. Het huiswerk werd gemaakt en er was veel aandacht voor het bijbrengen van de juiste mores. Ze moesten onder andere leren elkaar te bekritisieren. Er was ook de nodige aandacht voor de ontluikende seksuele gevoelens. Ook op dit terrein werden mores geleerd. De zweep werd daarbij niet geschuwd. Er speelde nog iets. De fraters voelden zich namelijk geroepen om die opgroeiende jongens na te laten denken over hun toekomst. Ze waarschuwden voor ijdele ambitie en een eenzijdige gerichtheid op carrière. Ze gaven geen les, maar richtten hun aandacht in het bijzonder op de begeleiding en coaching van de leerlingen van de Latijnse school in Zwolle. Zeker, ze coachten de jonge studenten, maar dat hield wat anders in dan de hedendaagse coaching praktijk.

Tegenwoordig is de coaching gericht op de persoonlijke en professionele ontplooiing van de coachee. Ze waarschuwden voor ijdele ambitie en eenzijdige gerichtheid op carrière.

Wanneer ze er in slaagden iemand van een wereldlijke carrière af te houden dan waren ze zeer verheugd en dan was het alsof ze net op tijd een ziel uit de klauwen van de duivel hadden gered. Jongeren bang maken voor het helle vuur was een populair thema van hun preken. Ik schat zo in dat het moderne hoger onderwijs niet direct op dit soort coaching zit te wachten.

Isala-klinieken

Zou werken in de Isala-klinieken soms iets voor de devote broeders zijn? Wel, dat valt te bezien. Een ziekenhuis streeft er naar om mensen te genezen en dat was iets wat buiten de horizon van onze broeders en zusters viel. Zieken konden hooguit verzorgd worden. Lichamelijk ongemak, pijn en ziekte waren zaken die getolereerd, die ondergaan moesten worden. Navolging van Christus hield in het lijden te accepteren. Gezondheid was niet iets waardevols. Tekenend voor de instelling van de devoten is de houding van een zuster uit Diepenveen die op haar ziekbed was doorgelegen, maar niet toestond dat men er een kussen onder zou leggen. Zij wilde namelijk rein en onbesmet voor onze lieve heer verschijnen. Voor deze houding oogstte zij veel bewondering. Voor devoten was een lang en gezond leven niet iets om naar te streven. De aarde is een tranendal en er bestaat een schier hartstochtelijk verlangen naar de dood. Veel heb je dus in de Isala-klinieken niet aan de devoten.

Boer Staphorst

Hogeschool Windesheim en de Isalaklinieken zitten dus niet op de nieuwe devoten uit Stadshagen te wachten. Zou het gerenommeerde hout- en bouwmaterialenbedrijf Boer in Staphorst soms iets voor de nieuwe devoten zijn? Boer wil een echt christelijk bedrijf zijn en is op de biddag en de dankdag voor het gewas gesloten. Toch zal de personeelschef van Boer moeite hebben met de instelling van de uiterst godsdienstige Devoten. Alle arbeid moet volgen hen tot meerdere eer van God worden verricht. Maar niet in stilte. Tijdens de arbeid moeten veel korte gebeden worden gehouden en als het even kan moeten er geestelijke liederen worden aangeheven. Ze vinden ook dat volledig in het werk opgaan zondig is. De gerichtheid op God mag nimmer verflauwen. Ik denk dat ze bij Boer snel hun biezen kunnen pakken.

Armoede

Dames en heren, ik ben ervan overtuigd dat ik de meesten van u er onderhand wel van overtuigd zal hebben dat de Moderne Devotie niet meer van deze tijd is. Voor die enkeling die dat nog niet is, heb ik nog wat extra materiaal om over na te denken. Ik breng u nog even in herinnering dat voor de Moderne Devoten het kloosterlijke leven het grote ideaal was. Het is zeker een groots ideaal, maar dit ideaal is niet meer van deze tijd. Neem nu het ideaal van de armoede. Voor moderne mensen is armoede iets dat bestreden moet worden. Ieder mens moet beschikking hebben over schoon water, voedsel, kleding, huisvesting en gezondheidszorg. We wagen het niet om tegen de armen te zeggen dat hun schat in de hemel ligt. Voor de modern devoot was armoede daarentegen niet iets verwerpelijks. Leven in armoede was niets anders dan het navolgen van Christus. Aan het praktiseren van armoede werden zelfs hoge eisen gesteld. Een modern devoot als Gerlach Peters had het zelfs over heilige armoede. Een verinnerlijkt leven leiden is volgens hem niet voldoende. Er moet liefde tot de armoede en de deemoed ontwikkeld worden. Het gaat om het tonen, het gaat om het bewijzen. In de kloosters en de fraterhuizen toon je je bereidheid om arm te zijn door de vieste karweitjes, de lastigste klussen op je nemen. Geert Groote was wat dit betreft een inspirerend voorbeeld geweest. Hij liep in gelapte kleren en schrok er niet voor terug bedorven voedsel te nuttigen. De armoede uitte zich verder in de deugd van de ootmoedigheid. Het toppunt van ootmoed vormde 'het afsterven van zichzelf'.

Wie van de devoten het verst gevorderd was in zelfvernedering en zelfverloochening noemde men grootoetmoedig. Van 'oetmoedig zware werken' werd gesproken als iemand zich de arbeid nodeloos verzwaarde. Zo had een zuster in Diepenveen om het hooi bij elkaar te harken de hark tegen de borst gezet. Onze broeders in Stadshagen zouden bijvoorbeeld kunnen fietsen op leuke banden. En dan kon men ook nog eens bewondering oogsten door oetmoedige werken te stelen dat wil zeggen in stilte voor een ander een naar of vies klusje te verrichten. De oetmoedigheid vertaalde zich ook in de manier van kleden. Men doste zich graag belachelijk uit. Is dit nog wel van deze tijd?

Besluit

Dames en heren. Ik hoop dat het mij gelukt is om u ervan te overtuigen dat de Moderne Devotie niet meer van deze tijd is. Bij Hogeschool Windesheim, bij de Isalaklinieken, bij Boer in Staphorst zou men zich geen raad weten met deze broeders en zusters. De Moderne Devotie is een hoogst interessante beweging geweest en is onlosmakelijk met de Zwolse geschiedenis verweven. Belangstelling daarvoor wekken lijkt me niet meer dan vanzelfsprekend. Maar om nu de waarden van de Moderne Devotie te bevorderen en uit te dragen, zoals dat in de statuten van onze jarige stichting staat, lijkt me echt te veel van het goede. De Moderne Devotie is niet meer van deze tijd.

Bronnen

Acquoy, J.G.R. (1984). *Het klooster te Windesheim en zijn invloed*. Deel 1, I en II). (Herdruk van de uitgave Utrecht 1875-1880). Leeuwarden: Gerben Dijkstra.

Bange, R. (red.) (1988). *De doorwerking van de Moderne Devotie. Windesheim 1387-1987*. Hilversum: Verloren

Engen, J. van (2008). *Sisters and Brothers of the Common Life. The Devotio Moderna and the World of the Later Middle Ages*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.

Klug, M. (2005). *Armut und Arbeit in der Devotio Moderna. Studien zum Leben der Schwestern in niederrheinischen Gemeinschaften*. Münster: Waxmann

J.A. Mol, 'Epiloog: de Moderne Devotie en de vernieuwing van het kloosterlandschap in Nederland', in: Hildo van Engen and Gerrit Verhoeven (red.), *Monastiek observantisme en Moderne Devotie in de Noordelijke Nederlanden* (Hilversum 2008) 213-231.

Is de Moderne devotie nog van deze tijd? Repliek van Charles Caspers

Het grote verschil

Om eerlijk te zijn heb ik er ook altijd zo over gedacht, tot mij werd gevraagd om deze rol op me te nemen en ik dus methodisch, al mediterend, heb geprobeerd om naar de actuele waarde van de MD te kijken. En dat is me niet tegengevallen. Eerst dit: wat is 'van deze tijd'? In een bepaald opzicht is de MD inderdaad niet van deze tijd, in die zin dat het niet hoort bij wat in deze tijd de toon aangeeft (de voorbeelden komen nog). Echter, ze is wél van deze tijd in zoverre ze ons veel te bieden heeft. Misschien is ze wel heel behulpzaam bij de existentiële vervreemding die velen van ons voelen. De MD wilde terug naar de 'communistic' leefwijze van de eerste christenen. Nou en, er zijn nog steeds mensen die dat willen, en ze zullen er nog lange tijd zijn. Dat moet wel op aangepaste wijze gebeuren. Destijds waren er veel kloosters en namen de MD die leefwijze over, uit pragmatisme. Wie nu MD wil zijn kijkt naar huidige leefwijzen en hoe die eventueel aangepast kan worden (Egidius).

II

Leefwijze, gemeenschappelijkheid

Waarom niet? Alle luxe opgeven en gezamenlijk alles doen. Natuurlijk vereist dat

organisatie en strikte afspraken. Niks erg. Allemaal veel beter dan omkomen in de luxe en geen greep hebben op de tijd en onverschillig langs elkaar heen leven. Ik denk dat best veel mensen dat wel zouden willen. Alleen weten we allemaal dat je dan de lat heel hoog legt, veel gecompliceerder dan het gewone gezinshuishouden dat voor veel mensen al zo moeilijk is. Maar als je een gezamenlijk ideaal hebt, waarom dan niet proberen? Dat gezamenlijk ideaal is dan god? So what? What is God? Ik weet niet zoveel van god, alleen dat God geen andere handen heeft dan onze handen en dat je God het best ziet in de ogen van de anderen...

Genoeg om over te denken, mediteren en bidden. En er moet natuurlijk wel gewerkt worden. Ik denk aan de begijnenbeweging die in Duitsland heel interessante revival beleeft.

III Hogeschool

Tja, dat met die zweep, dat doet me erg denken aan Engelse kostscholen, waar nog niet zo lang geleden ongehoorzame leerlingen met een Spaanse rietje ervan langs kregen van de meester (Billie Turf en meneer Kwel). Alhoewel, zo werd toch het puikje van de natie gevormd, mannen van staal, denk aan prins Charles en Boris Johnson? Maar zo hoeft het natuurlijk niet. Wat we echt wel kunnen leren van de MD en wat de jeugd tijdens de persoonlijkheidsontwikkeling kan leren, is dat niemand meer is dan een ander. Inderdaad, dat gaat erg tegen de trend in. Maar is het niet ten hemel schreiend dat tegenwoordig elke melkmuil al met zijn CV en portfolio bezig is om zichzelf zo goed mogelijk te presenteren en boven anderen uit te steken. En het wordt steeds erger, Bij Ruben Terlouw heb ik gezien dat men daar in China al op de kleuterschool mee begint, om meer kans te maken om toegelaten te worden op een elite-basisschool.

Is zelfaanvaarding, met je sterke en zwakke kanten, niet wezenlijker dan zelfrealisatie ten koste van anderen en uiteindelijk ook van jezelf?

IV Isalaklinieken

De geneeskunde heeft pas lang na de middeleeuwen een echte vlucht genomen. De MD waren als beweging verwant aan de begijnen en religieuzen die werkten in hospitalen en en leproserieën. Die wijdden zich aan de ziekenzorg, met hart en ziel. Jazeker, er zat veel acceptatie van het lijden in. Wij zijn anders. Steeds hoor je of lees je: hij heeft gestreden tot de laatste dag. Maar toch, ik wil geen rechter spelen, maar zouden wij op het gebied van ziekte niet meer acceptatie moeten leren dan er alleen maar van uit te gaan dat we honderd plus worden?

Overigens was gezondheid wel een belangrijk goed voor de devoten. Zeker, ze verlangden naar de hemel maar ze realiseerden zich ook dat ze het leven van God hadden gekregen en ze waren zuinig op zichzelf. Met hun ascetische leefwijze werden ze nog oud ook, zoals Thomas van Kempen (91 jaar). Tenzij er een epidemie kwam natuurlijk.

V Boer Staphorst

Ik citeer een inspirator van de Moderne devoten, Willem van Saint-Thierry, in zijn brief aan de Broeders van de Godsberg.

Een ernstig en voorzichtig mens voegt zich naar elke arbeid en wordt er niet door afgeleid, maar keert juist door de arbeid meer tot zichzelf in. Wie altijd voor ogen heeft niet zozeer **wat** hij doet, als wel **waarom** hij het doet (...) etc.

Ik denk dat velen van ons dat – gelukkig – wel eens hebben: waarom doe ik wat ik doe? En dat we dan besluiten om ander werk of minder werk gaan, soms ook eerder gaan stoppen.

Workaholics zijn we ook vaak, dan werken we in een roes, in een flow, tot we op onze bek gaan. Dan stellen we ons helemaal niet meer de vraag waarom we het eigenlijk doem. Het werk is zelf de zin van ons leven geworden.

Wat er dat burn-out al op steeds jongere leeftijd voorkomt. Jonge getalenteerde mensen kun je onderverdelen in twee groepen: zij die keihard werken omdat ze anders buiten de carrièreboot vallen en geen tijd hebben om zich de vraag te stellen waarom ze dat eigenlijk doen; en zij die zich wel voortdurend de vraag stellen waar doe ik het eigenlijk voor? - maar daar geen antwoord op vinden. Zij haken af, worden passief en depressief. Het is nog niet zo gemakkelijk om het antwoord op die vraag te vinden. Dat vergt inoefening, geduld, zelfoverwinning, met de juiste mensen omgaan en ga zo maar door, De Moderne devoten wisten dat.

Terug naar Boer. Is dat niet geweldig als er een stelletje enthousiastelingen komen die graag goed werk willen doen, en bovendien bereid zijn om de mindere klusjes te doen, omdat ze precies weten waarom ze het doen? Gewoon beter gemotiveerd dan de gemiddelde werknemer, die hogerop wil komen. Als ze er dan bij zingen, rekening houdend met anderen, is dat zo erg?

VI Armoede

Geert Grote liep in gelapte kleren rond. In dat opzicht heeft hij best veel navolgers gekregen met al di kapotte spijkerbroeken...

Tja, we zijn het er wel over eens dat er een verschil is tussen armoede waardoor je bent getroffen en armoede waarvoor je kiest. Een groot verschil. Dat geldt trouwens ook voor die andere geloften of heilige voornemens, gehoorzaamheid en kuisheid. Vreselijk als dat **moet**. Maar wat is er op tegen als iemand er zelf voor kiest of dat zelfs een hele groep daarvoor kiest? Soms kom je zo iemand tegen in je leven, iemand die echt niet achterlijk is maar zichzelf altijd wegcijfert voor anderen. Na diens dood wordt van zo iemand gezegd: dat was nou écht een heilige (nooit voor de dood want je mag de dag niet prijzen voor het avond is).

Zulke mensen worden bewonderd maar niet benijd; terwijl mensen die geslaagd zijn in het leven vaak worden benijd maar niet bewonderd.

En zou vrijwillige armoede niet van deze tijd zijn? We zijn verzamelaars, dat is onze neiging. Maar geeft het niet een heerlijke ruimte wanneer we afstand kunnen doen van de dingen. Sowieso als tijdens de levensloop, in de schrift staat toch ook dat we niet tot onze dood moeten wachten met het weggeven van onze bezittingen.

Ik denk dat vrijwillige armoede vooral betekent dat je minder gehecht bent, vrijer bent van de dingen, zodat er ruimte vrijkomt die je totaal anders kunt invullen.

Maar zoals gezegd het onderscheid tussen de twee soorten van armoede is groot. Er is teveel (materiële) armoede op de wereld en te veel (materiële) rijkdom. Door vrijwillig te kiezen voor armoede maken we die kloof trouwens kleiner. We mogen niet bagatelliseren. Het is elledingig als je je kinderen geen toekomst kunt bieden; het is ellendig wanneer je schulden hebt, uit je huis gezet wordt, een medische behandeling niet kunt betalen. Het is belangrijk dat we in een humane samenleving leven. Immers, de beschaving van onze samenleving kun je aflezen aan de wijze waarop die samenleving omgaat met de zwakkeren.

VII Besluit

Volgens mij hoort de Moderne devotie wel bij deze tijd, zij het tegen de trend in, niet slechts als een luis in de pels maar als een appel op de humaniteit van onze samenleving. Ook heb ik gezegd dat het geen zin heeft om maar een beetje te kopiëren. Hun streven om niet ván de wereld te zijn, maar wel vóór de wereld is nastrevenswaardig voor ons, alleen hun wereld zag er gewoon anders uit dan de onze. Het vereist goed onderscheidingsvermogen om hiermee aan de slag te gaan en je kunt het beter samen doen.

Hoe kan ik dat nu beknopt doen, laten we zeggen het tijdsbepaalde en het wat blijvend waardevol is van elkaar lospellen? Dat is de kunst. De Moderen devoten waren er eindeloos mee bezig. Samengevat

Een van de refreinen in de traditie van de spiritualiteit is het streven naar 'een zuiver hart'. Thomas van Kempen zegt het mooi: zuiver je hart, maak er een mooie feestzaal van om Hem te ontvangen (Navolging III,12,1-9). Wanneer je dat doet, is de hele wereld niet in staat om Hem van jou af te nemen (III,12,22). Wie haar hart zuivert, maakt innerlijk ruimte voor God. Deze ruimte ontstaat wanneer we minder tot onszelf neigen, zonder dat we onszelf helemaal hoeven weg te cijferen. Hoe meer we aan onze innerlijkheid werken, hoe minder individualistisch we zijn, hoe meer we kunnen groeien in gemeenschap met elkaar. Echte gemeenschappelijkheid is immers iets heel anders dan een of ander gezamenlijk clublidmaatschap. Het is niet ieder voor zich, maar ieder telt mee, in de ogen van God en ook in onze eigen ogen.